

גיוס נשים וחתנים לצבא *

ראשי פרקים

- א. יציאת כלה מחופתה למלחמת מצוה
- ב. נשים במערך הסיוע הלוגיסטי
- ג. השתתפות נשים במלחמה - לכתחילה או בדיעבד?
- ד. גיוס של חתן
- ה. סיכום

* * *

מאז הקמת צה"ל ועד היום אוסרת הרבנות הראשית גיוס בנות לצה"ל¹. הוראה זו התקבלה ועודנה מקובלת על דעת כמעט כל הרבנים בציבורנו². על אף איסור זה, בכל שנה מתגייסות לצה"ל בנות דתיות רבות, והערכות שונות אומדות את שיעור בוגרות החינוך הממלכתי-דתי הפונות לצה"ל בכ- 20-30 אחוז. רבות מהן הינן בנות רציניות, ערכיות ובעלות מידות טובות, שהתורה, העם והארץ נמצאים בראש סדר העדיפויות שלהן. לאלה חשוב מאד להמשיך את החיבור לתורה גם במהלך השירות הצבאי. יש מהן שיודעות מראש, שלאחר השירות הצבאי תלמדנה במדרשה תורנית, ובכל זאת הן בוחרות בפשטות להתעלם מן ההכרעה הגורפת, האוסרת על הבת הדתיה לשרת בצה"ל³.

* פורסם ב'תחומין' כרך כט, תשס"ט. הערות נוספות של הרב איתם מופיעות באתרו האישי.

¹ כך בהודעת הרבנות הראשית, בראשותם של הרב יצחק א' הלוי הרצוג והראשל"צ הרב בן ציון מאיר חי עוזיאל בשלהי שנת תש"ט ("הרבנות הראשית לישראל - שבעים שנה לייסודה" עמ' 429-430), שחזרה על עצמה בכ"א באדר א תשי"א (שם עמ' 438), ואשר עליה חוזרת הרבנות הראשית בראשותם של הרב אברהם א' שפירא והראשל"צ הרב מרדכי אליהו בהודעתה מי' בטבת תשמ"ו (שם עמ' 1451). ההודעה האחרונה מפרטת שהאיסור חל על "גיוס בנות לשירות צבאי, בכל מסגרת צבאית שהיא, כולל מורות חיילות". בשם הרב שפירא זצ"ל נמסר שהוראה זו תקפה גם כיום ('בשבע', כח בסיון תשס"ז).

² "כמעט" - בגלל מאמרו של הרב אליקים גצל אלינסון, בספר 'עיטורים - עיונים לכבודו של משה קרונה' (עמ' 321-324), ואף הוא מסייג את ההיתר בתנאי משולש: שמדובר בבת בוגרת וחזקת אופי; שמסגרת השירות ראויה מבחינה רוחנית וצניעותית; ושידוע שהבת לא תצא מן המסגרת לקורס קצינים וכדומה. ד"ר יחזקאל כהן, בחוברת 'גיוס בנות ושרות לאומי - עיון בהלכה' (תשמ"מ), מרבה להסתמך על מאמרים שפורסמו בקבצי התורה-המדינה, אך אינו מציין שבשורה התחתונה כל כותבי המאמרים שללו את הגיוס הלכה למעשה.

³ התעלמות זו היתה בין השאר נחלתה של ההנהלה הארצית של בני עקיבא עד לוועידה הארצית הי"ב, שהפנתה את חניכות התנועה לשרת בנח"ל, כעולה מסקירתו של הרב זלמן קורן, בחוברת עלוני-ממרא 38 (תשל"ח).

אחת הסיבות להתעלמות זו היא תליית האיסור ההלכתי בטעמים של צניעות⁴, בעוד שרבים, ובעיקר רבות מאלה המתגייסות לצבא, סוברים שבחלק מהמסגרות הצבאיות ניתן לשמור על גדרי הצניעות לא פחות מאשר במסגרות אחרות - בשירות לאומי, ואף בעבודה אזרחית. ואם באים בשם נזר הצניעות, הרי שירותם של בנים בצה"ל כרוך אף הוא בבעיות צניעות לא מעטות, ובכל זאת גיוסם לא נאסר, אלא מנסים להתמודד עם הבעיות. בשל כך, רבים הם הרואים את העלאת נושא הצניעות כטיעון לא ענייני.

לתיקון תפיסה זו, המדמה שאין בסיס הלכתי מוצק להוראת הרבנות הראשית, נועד מאמרי זה. סוגיית שירות נשים בצבא מורכבת משני נושאים נפרדים: גדר החיוב במלחמת מצוה, ואיסור כלי גבר. הנושא השני עשוי ללמד על קיום איסור הלכתי חותך, ואילו הנושא הראשון נמצא לכאורה על הציר שבין חובה/ראוי/לא-רצוי - ומאמרנו זה יעסוק בעיקר בו.

המסקנות שנעלה בשאלת יציאת כלה מחופתה למלחמת מצוה, משליכות (כפי שנראה להלן) גם על מעמדו של החתן ביחס לאותה שאלה - נושא שנעשה אקטואלי לאחרונה - ובכך נדון בסיום הדברים.

א. יציאת כלה מחופתה למלחמת מצוה

לשון המשנה בסוף פ"ח במס' סוטה הוא: "במלחמת מצוה הכל יוצאין, אפילו חתן מחדרו וכלה מחופתה".⁵ קביעה זו הובאה להלכה ע"י הרמב"ם (הל' מלכים ז,ד), הסמ"ג (עשין קכ), ספר החינוך (מצוה תקכו) ואחרים. הרמב"ם קבע בהל' מלכים ה,א שגם "עזרת ישראל מיד צר שבא עליהם" היא מלחמת מצוה, ויש בכך השלכה גם למלחמות ישראל בזמננו.⁶

הביטוי במשנה וברמב"ם - "יוצאין... כלה מחופתה" - בא בעקבות הפסוק ביואל (ב,טז):⁷

⁴ סיבה זו עומדת במרכז דבריהם של הרב שלמה אבינר בחוברת עיטורי-כהנים 212 (עמ' 17-24). הרב אליעזר מלמד בספרו 'פניני הלכה - העם והארץ' (עמ' 98-100) ואולי גם הרצ"ה קוק (ראה בספר שירת-עלמות עמ' 380-383). סיבה דומה הביא הרב גדליה פלדר במאמרו 'בתורה שבעל פה' כג (עמ' קכ), והיא שהתפקידים והדרגות בצבא נוגדים את ההלכה (רמב"ם הל' מלכים א,ה) "כל משימות שבישראל אינן ממנים בהם אלא איש". על סוגיה זו והשלכותיה ראה מאמרו של הרב חיים דוד הלוי בתחומין י עמ' 123-118.

⁵ לשון דומה בתוספתא פ"ז הל' טו, בירושלמי פ"ח הלכה ו' ובספרי דברים פסיקה קצ. וראה עוד ילקוט-שמעוני שמו"א רמז קכט (ורש"י שם ובמלכים א' טו כב).

⁶ להגדרת מלחמות ישראל בימינו ראה הר"א הרצוג בתחומין ד עמ' 19-25; הרב נ' רבינוביץ, מלומדי-מלחמה ח"א עמ' 3-8; ומאידך גיסא, דברי אמו"ר שליט"א לגבי עזרת ישראל מיד צר, בשו"ת בני-בנים ח"ב מאמר ג.

⁷ ייתכן שלשון המשנה נמשכת אחרי לשון הפסוק, ללא כל כוונה להפיק מלשון זו השלכה להלכה. על לשון

"אֲסַפּוּ עִם, קְדָשׁוּ קָהֶל, קְבִצּוּ זְקֵנִים, אֲסַפּוּ עוֹלָלִים וַיִּנְקִי שְׂדֵימָה, יֵצֵא חֲתָן מִחֲדָרוֹ וּמִחֲדָרוֹ וְכֹלָה מִחֲפָתָהּ". אֵינָּה זֶה סֵתֵם בִּיטוּי סְפָרוֹתַי, אֲלֵא יֵשׁ מִשְׁמַעוֹת לְהַקְשֵׁר שְׁבוּ כְּתוּב הַפְּסוּקָה, שֶׁכֵּן מִטְרַת הַכִּינוּס הַהַמוֹנִי שְׁאֵלֵיו קוֹרָא הַנְּבִיא הַיָּא: הַצֵּלַת הָעָם וְהָאָרֶץ - "חֹסֶה ה' עַל עַמּוֹךְ וְאֵל תֵּתֵן נַחֲלַתְךָ לְחֹרְפָה לְמִשְׁלַל בְּהַ גּוֹיִם" (שִׁם, יז). הַנְּבִיא מוֹרָה אִם כֵּן, שְׁלִמְעַן הַצֵּלַת עַם יִשְׂרָאֵל (= "עֲזַרְתָּ יִשְׂרָאֵל מִיַּד צָר") מוֹצִיאִים גַּם חֲתָן מִחֲדָרוֹ וְכֹלָה מִחֲפָתָהּ.⁸

הַרְדַּבִּי בְּפִירוּשׁוֹ לְרַמְבַּ"ם בְּפ"ז שֶׁם תִּמָּה עַל הַכִּלְלַת כֹּלָה בֵּין הַיּוֹצֵאִים לְמַלְחָמָה, "וְהָאֵל כְּתִיב כֹּל כְּבוֹדָה בַּת מֶלֶךְ פְּנִימָה?" וְהַשִּׁיב, שְׁאֵכֵן כֹּלָה אֵינָה יּוֹצֵאת לְהִלְחָם, אֲלֵא כִּיּוֹן שֶׁהַחֲתָן יּוֹצֵא מִחֲדָרוֹ לְמַלְחָמָה, מִמִּילָא גַּם הַכֹּלָה אֵינָה נוֹהֶגֶת יְמֵי חוֹפָה.⁹ כְּתִירוֹץ נּוֹסֵף מַעֲלֵה הַרְדַּבִּי ז' שֶׁ"בְּמַלְחַמַת מִצְוֵה הַנְּשִׂימִים הִיוּ מִסְּפָקוֹת מִיָּם וּמִזּוֹן לְבַעֲלֵיהֶן".¹⁰

הַגַּם שְׁבַכְךָ הַגּוֹבֵלָה הַשְׁתַּתְּפוֹתָהּ שֶׁל אִישָׁה בְּמַלְחַמַת מִצְוֵה לְתַפְקִידִים עוֹרְפִיִּים, עַדִּיין קֶשֶׁה מִמְקוֹרוֹת חֲז"ל אַחֲרֵים שְׁמַהֵם מִשְׁמַע שְׁנֵשִׁים אֵינָן שְׁיִיכוֹת בְּמַלְחָמָה כִּלְלִי, כְּגוֹן: "אִשָּׁה אֵינָן

הַרְמַב"ם קֶשֶׁה יוֹתֵר לוֹמֵר דְּבַר זֶה, שֶׁכֵּן מְדוּבָר בְּסֵפֶר הַלֵּכָה מוֹבָהֶק. ⁸ הַצֵּלַת הָעָם וְהָאָרֶץ הִיא לְכֹל הַדְּעוֹת מַלְחַמַת מִצְוֵה, גַּם אִם עַל מַלְחָמָה שֶׁהִיא לְ"עֲזַרְתָּ יִשְׂרָאֵל מִיַּד צָר" יֵשׁ חִילוּקֵי דְּעוֹת. לְדַעַת הַרְבֵּי מִשֶּׁה דָּב וּוּלְנֵר (בְּצוֹמַת-הַתּוֹרָה-וְהַמִּדְיָנָה ח"ג עַמ' 230) יֵשׁ לְהִסִּיק מִהַפְּסוּקָה שְׁמַמְנוּ לְמַדָּה הַגְּמָרָא שְׁאֵינָן דְּרַכָּה שֶׁל אִשָּׁה לְהִלְחָם - "בְּדֶרֶךְ אֶחָד יֵצֵאוּ אֵלֶיךָ" - שֶׁכֵּן הוּא גַּם בְּמַלְחַמַת מִצְוֵה, שֶׁהִרִי הַפְּסוּקָה מְדַבֵּר בְּמַלְחָמָה שֶׁהִיא עֲזַרְתָּ יִשְׂרָאֵל מִיַּד צָר. הַרְבֵּי אֵרִיָּה בֵּינָה (שִׁם עַמ' 221) דוֹחָה רֵאִיָּה זו, שֶׁכֵּן מְדוּבָר עַל הַנְּסִימִים מִפְּנֵי יִשְׂרָאֵל, שֶׁהֵם גּוֹיִים, וּמַלְחַמַתָּם וְדָאֵי אֵינָה מַלְחַמַת מִצְוֵה, אֲךָ יֵשׁ לִישֵׁב שְׁגוּיִים אֵלָה נִלְחַמוּ בִּישְׂרָאֵל כִּי שְׁאֵכֵן מְדוּבָר בְּמַלְחַמַת מִצְוֵה.

⁹ הַרְדַּבִּי ז' אֵינָן הַיַּחֲדִיד שְׁסוּבֵר כֵּךְ (שֶׁלֹּא כְּטַעַנַת הַרְבֵּי אֵלִינוֹסוֹן, לְעֵיל הַע' 2, עַמ' 330). בְּעַקְבֻתֵי הַלְכוּ בְּעַל שׁוֹ"ת דְּבִרֵי-יִשְׁשֶׁכֶר (אֵה"ע ס' קַמֵּט) וּבַתּוֹרָה-תְּמִימָה (דְּבָרִים כ אֹת לז). מִסְּתַבֵּר שֶׁכֵּן סוּבֵר גַּם הַר"י אַבְרָבָנָל, שְׁבַצַּד הַזְּכִירוֹ אֵת לְשׁוֹן הַמִּשְׁנָה הוֹסִיף גַּם שְׁנֵשִׁים אֵינָן יּוֹצֵאוֹת לְמַלְחָמָה (כֵּךְ בְּפִירוּשׁוֹ לְדְּבָרִים כ, א, וְכֵן מוֹכַח מִפִּירוּשׁוֹ לְשִׁמּו"ב כ, יד וּלְבַמְדַּבֵּר לֵא, ג, וְכִפִּי שֶׁהַעִיר הַרְש"י זִינ, לְאוֹר-הַלֵּכָה עַמ' כו). הַרְלֵב"ג בְּפִירוּשׁוֹ לְדְּבָרִים כ, ט הַשְּׁמִיט אֵת הַמִּילִים "וְכֹלָה מִחֲפָתָהּ", וְכַתֵּב שְׁנֵשִׁים אֵינָן כְּלוּלוֹת בְּ"הַכֵּל יּוֹצֵאִים" - וּבִשְׁנוּיֵי הַנּוֹסַחאוֹת עַל הַמִּשְׁנָה בְּסוּטָה, צוּיִין שְׁבַכְתִּי קִיִּמְבְּרִידֵג' וּמִינֵכֵן לֹא קִיִּימוֹת הַמִּילִים "וְכֹלָה מִחֲפָתָהּ". נִרְאֵה שֶׁכֵּן הִיא גַּם דַּעַת רַס"ג וְהַר"ץ גִּיאוֹת, הַמְצִיִּינִים שְׁאֲחַת הַמִּצְוֹת שְׁנֵשִׁים פְּטוּרוֹת מֵהֵן הִיא "יוֹצֵא צְבָא כֹּל זָכָר" (תְּשׁוּבוֹת הַגְּאוֹנִים מוֹסַאפִּיָּה, לִיק תְּרַכ"ד, ס' קכ). מִשְׁמַע מְדַבְּרֵיהֶם שֶׁזֶהוּ פְּטוּר כְּלָלִי, וְלֹא רַק מַלְחִימָה שֶׁל מַמַּשׁ (כְּטַעַנַת הַרְבֵּי אֵלִינוֹסוֹן שִׁם). הַרְבֵּי שְׁמַרְיָהוּ אֵרִיאֵלִי (מִשְׁפַּט-הַמַּלְחָמָה עַמ' מט) סוּבֵר שֶׁכֵּן עוֹלָה גַּם מְדַבְּרֵי סֵפֶר הַחִינוּךְ, שְׁבַמְצוֹת כֵּהֵן מִשִּׁיחַ (מַצ' תְּקִינוֹ) מִיַּד לְאַחַר הַבִּיאוֹ אֵת דִּינֵי הַמִּצְוֵה, וּבְכִלְלֵם שְׁבַמַּלְחַמַת מִצְוֵה יּוֹצֵאִים "אֵפִילוּ... כֹּלָה מִחֲפָתָהּ", כְּתִב: "וְנוֹהֶגֶת מִצְוֵה זוּ בְּזָכָרִים". אֲבָל סְתִירָה זוּ נִיתְנָת לִישׁוֹב, שֶׁכֵּן מִצְוֵה זוּ נוֹהֶגֶת רַק בְּמַלְחַמַת רִשׁוֹת (כְּדַעַת הַרְמַב"ם בְּסֵפֶר הַמִּצְוֹת מ"ע קצא), כִּי שְׁבַאמַת נְשִׁים פְּטוּרוֹת מִמֶּנָּה, וְהַחִינוּךְ הַזְּכִיר אֵת "הַכֵּל יּוֹצֵאִים" כְּדִי לְלַמֵּד שְׁבַמַּלְחַמַת מִצְוֵה הַדִּין שׁוֹנָה.

¹⁰ כִּי תִירָצוּ גַם הַרְש"ש בְּחִידוּשׁוֹ לְסוּטָה מַד, ב; בְּתַפְאֶרֶת-יִשְׂרָאֵל עַל הַמִּשְׁנָה (יְכִינ אֹת נב); וּבִן-הַיּוֹדֵעַ (שְׁמַחְבֵּרוֹ הוּא הַבֵּן-אִיש-חִי, סוּטָה שִׁם). בְּסֵפֶר בָּאֵר-מֵרִים (כְּפֶר-חֲסִידִים תְּשַׁמ"ד, ח"ב עַמ' רַכֵּז-רַכֵּט) הַסְּבִיר שְׁחִילוּקֵי זֶה נּוֹבַע מִהַהֲבֵדֵל בֵּין חִיּוֹב בְּמַלְחָמָה עֲצָמָה (שְׁמַמְנָה נְשִׁים פְּטוּרוֹת) לְבִין חִיּוֹב בְּתַכְלִית הַמַּלְחָמָה (מַעֲיִן דְּבִרֵי הַמִּרְחַשֵּׁת, לְהֵלֵן הַע' 15). מִיּוֹחֲדִים הֵם דְּבִרֵי הַרְדַּבִּי ז', הַמְצִיִּין שֶׁהַנְּשִׁים מִסְּפָקוֹת מִיָּם וּמִזּוֹן דּוּוֹקָא "לְבַעֲלֵיהֶן", וְכִנְרָא מִטַּעַמֵי צְנִיעוּת, כִּפִּי שְׁדִיִּיק הַרְבֵּי יַעֲקֹב מִסְּקִין ('הַפְּרִדָּס' כח חוֹב' ב עַמ' 10) בְּשֵׁם הַרְבֵּי מִשֶּׁה פִּינְשֵׁטִין - וְאֵילוֹ הַרְש"ש וְאַחֲרֵים כְּתִבוּ שֶׁהַנְּשִׁים יּוֹצֵאוֹת "לְצוֹרֵךְ הַגְּבָרִים אֲנִשׁ הַמַּלְחָמָה" - לֹא דוּוֹקָא בְּעֵלֵיהֶן.

דרכה לכבוש" (קדושין לה,א) ו"אשה אין דרכה לעשות מלחמה" (שם ב,ב).¹¹

נראה שבאמת מסתירה זו שבין קביעות חז"ל לבין האמור במשנה, למד הרדב"ז שהשתתפות הנשים במלחמת מצוה מוגבלת לתפקידים לוגיסטיים ועורפיים בלבד.

ב. נשים במערך הסיוע הלוגיסטי

אפשר שמקורו של הרדב"ז הוא גם בלשונו של ר' אליעזר בן יעקב (נזיר נט,א) באשר לאיסור 'כלי גבר' על אישה. לשונו היא: "מניין שלא תצא אשה בכלי זין למלחמה? תלמוד לומר, לא יהיה כלי גבר על אשה (דברים כב,ה)". לכאורה, המילה 'למלחמה' מיותרת, שהרי מצד איסור "כלי גבר" אין הבדל בין זמן מלחמה לזמן אחר¹²? יתכן שמכאן למד הרדב"ז שיש מקרים שבהם אישה יוצאת למלחמה, אם כי לא בכלי זין¹³, אלא כמסייעת ללוחמים בלבד¹⁴.

בדבר זה ניתן ליישב סתירה בדברי ספר החינוך, שמצד אחד כתב לעניין מחיית עמלק (מצ' מ

¹¹ וראה רש"י בקידושין שם, וקרוב העדה בירושלמי פ"ו ה"ו. הביטוי "דרכה ל..." אינו דווקא במשמעות של 'כך טבע העולם' (כמשמעותו בכתובות סז,א: "איש דרכו לחזר על הפתחים", וכן בגיטין נ,א), אלא לפעמים הכוונה לציווי מהתורה, כמו: "איש דרכו להיבדק" (קדושין ג,א). אכן, קביעה זו של חז"ל לא מן הפסוק נלמדה, וכמו שפירש הרמב"ן בחידושו לקדושין ב,ב (וכן בריטב"א ובתוס' הרא"ש), שאף שלשון הפסוק "בדרך אחד יצאו אליך ובשבעה דרכים ינוסו לפניך" הוא בלשון זכר, אילו מלחמה היתה שייכת בנשים, "לא הוי דייק למיתני לשון זכר".

¹² הרב יהודה שביב (תחומין ד עמ' 83) תמה על הלומדים מסוגיה זו איסור לאשה להילחם, שכן לדבריו הפסוק מדבר על ענייני צניעות פרטיים, ולא על שאלת השירות בצבא. אולם מה לעשות וראב"י קישר זאת למלחמה (ובעקבותיו גם מפרשי התורה - אבן עזרא, רבנו בחיי וחזקוני), ובכלל - כל הסיבה שנשק הוא כלי גבר היא שאין דרכה של אישה לעשות מלחמה, כך שאי אפשר לנתק בין שתי הסוגיות הללו (ראה ספר החינוך, מצוה תקמב; מרומי-שדה לנצי"ב, נזיר נט,א). לדעת הרב יששכר לוין (בצומת-התורה-המדינה ח"ג עמ' 236) ראב"י אוסר רק נשיאת כלי נשק, אך לא את עצם ההשתתפות במלחמה. גם אם ניתן לצאת למלחמה ללא כלי נשק (דבר שהוא תמוה לכשעצמו), בלשון הספרי (דברים אות רכו) והמדרשים נוספו לדברי ראב"י המילים: "ותצא למלחמה" - הרי שראב"י אוסר גם את עצם היציאה של אישה למלחמה.

¹³ כך דייקו בעל פירוש צביון-העמודים על הסמ"ק (ס"א לג), הרב אלתר רגנשברג ('משפט הצבא בישראל', ירושלים תש"ט, עמ' ט) והרב שמואל שטרן (בצומת-התורה-המדינה ח"ב עמ' 164). הרב יהודה גרשוני (הפרדס כח חוברת ב, עמ' 11) דייק להיפך בדברי ראב"י, שדווקא בשעת מלחמה אוסר לאשה לשאת נשק, אבל שלא בשעת מלחמה מותר. ועוד הוכיח כך מדברי רבנו בחיי, שהסביר שטעם האיסור במלחמה הוא החשש לזנות. אולם לפי זה, היה על ראב"י לאסור לחלוטין יציאת אשה למלחמה, אף בלא כלי זין. גם ראיית רבנו בחיי ממעשה יעל וסיסרא, סותרת את דבריו. וראה גם במאמרו של הרב שמואל תנחום רובינשטיין, תורה-שבעל-פה טז, עמ' קז.

¹⁴ הרב יהודה שביב (תחומין ד עמ' 85) הקשה, אם פסוק מפורש זה הוא המקור לדברי הרדב"ז, מדוע נסמך הוא עצמו על דברי קבלה ("כל כבודה")? יש לתרץ שמהפסוק בלבד היה עולה שאשה יוצאת למלחמה לסיוע בעורף (ללא כלי נשק), ואילו מ"כל כבודה" ניתן לשלול לחלוטין כל יציאה למלחמה. בדומה לכך תירץ הרב שמריהו אריאלי, משפט-המלחמה עמ' נ-נא.

תרג-תרד) שרק גברים חייבים בה, "כי להם לעשות המלחמה ונקמת האויב, ולא לנשים"; ולעומת זאת במצות מלחמת שבעת עממים (מצ' תכה) חייב גם את הנשים. תירוץ שונים נאמרו ע"י האחרונים לסתירה זו¹⁵, אך בדרך כלל ברור מכולם ששיטתו של החינוך היא שנים אינן שייכות במלחמה, כפי שהוא חוזר ואומר פעמים רבות לאורך חיבורו¹⁶, ובין השאר גם בדבריו לגבי איסור כלי גבר (מצ' תקמב): "ולא יזדיינו בזיונם, ועל זה נאמר 'לא יהיה כלי גבר על אשה', ותרגם אונקלוס: 'לא יהא תיקון זין דגבר על אתתא'".¹⁷

כנגד פירושו של הרדב"ז בדעת הרמב"ם, המגביל את השתתפותן של נשים במלחמת מצוה, עומדים לכאורה דברי הרמב"ם עצמו בסוף שורש י"ד בספר המצוות, שנים "לא נלחמות במלחמת רשות", ומשמע שבמלחמת מצוה הן אכן נלחמות¹⁸. אולם אפשר שגם משמעות זו מדברי הרמב"ם היא מוגבלת, כתירוץ השני של הרדב"ז - במלחמת רשות אישה אינה משתתפת כלל, אך במלחמת מצוה יש לה חלק בכך שהיא ממלאת תפקידי סיוע, וגם

¹⁵ את הסתירה העלה בעל מנחת-חינוך (תרד, ג). רבים תירצו שהחינוך מחייב נשים בהריגת שבעת עממים, כי מצוה זו מתקיימת לאו דווקא על ידי מלחמה, אלא גם הפרט יכול לקיימה ע"י הריגת יחיד מהם, וגם אשה יכולה לבצע זאת כשיזדמן לה, כדוגמת יעל וסיסרא (ראה: שו"ת אבני-נזר או"ח סי' תקט; הרב שלמה גורן, תורת-המועדים עמ' 197; הרב שלמה מן החר תחומין ד עמ' 71-77; הרב אלינסון, לעיל הע' 2, עמ' 331, ועוד). אולם אם כך, מדוע במצות מחיית עמלק, שאף אותה אפשר לקיים ע"י יחיד, כתב בעל החינוך (מצ' תרד): "ובאמת כי גם על כל יחיד מישראל - הזכרים - מוטל החיוב להורגם". זאת ועוד; הגדרת מלחמת שבעת עממים כמצוה המוטלת על היחיד אינה עולה בקנה אחד עם ניסוחיו של בעל החינוך - "מדיני המצוה, מה שאמרו ז"ל שאין מלך ישראל נלחם תחילה אלא מלחמת מצוה, שהיא מלחמת שבעה עממין" (וזה קשה גם על תירוץ של רח"ד שוועל, שהובא במהדורתו, מצוה תקנז). המרחשת (ח"א סי' כב) ביאר שמצות המלחמה בשבעת העממים כרוכה בכיבוש הארץ, מצוה שבה חייבות גם נשים, אם כי לא בדרכי מלחמה. אבל בפרטי המצוה לא הכניס בעל החינוך כלל את המצוה לכבוש את הארץ, ואף כתב שמצוה להרוג את שבעת העממין בכל מקום שהם. הרב גרשון אריאלי (תורת-המלך הל' מלכים ה, ד, עמ' קמו) תירץ: הריגת שבעת עממים ומחיית עמלק הן מצוות עשה, להילחם, ונשים לאו בנות מלחמה נינהו, וממילא פשוט שאינן שייכות במצוה זו. ואילו הריגת שבעת עממין אינה רק מצוה עשה, אלא גם לאו - "לא תחיה כל נשמה!" לאו זה אינו קשור למלחמת מצוה, שכן הוא מוטל בעיקרו על האדם הפרטי (כלשון הרמב"ם שם), וממילא נשים חייבות בו. ואף שהחינוך הזכיר חיוב על האדם הפרטי גם במחיית עמלק, על כרחך נגזר חיוב זה מן העשה של מלחמת המצוה (שהרי במחיית עמלק אין לאו), ולכן בכל אופן נשים פטורות ממנו.

¹⁶ ראה מצוות: תקכה, תקכז, תקסב, תקסו, תרג, תרד.

¹⁷ אם התורה אוסרת על האשה לצאת "בכלי זין למלחמה", קשה להניח שהיא תצוה עליה במקום אחר להשתתף במלחמה. הלכה זו היא לענ"ד הסיבה המרכזית לקיום איסור גמור, אולי אף מדאורייתא, על אשה לשרת בצה"ל (במידה והדבר כרוך בנשיאת נשק - כפי שהוא כמעט בכל המקרים, ולו רק בטרונות), וראה דברי השרידי אש (ח"ב סי' מא) בדעת ראב"י, ועוד יש להרחיב בנושא זה אך כאמור אין כאן המקום.

¹⁸ כך דייקו הרב עובדיה יוסף (שו"ת יביע-אומר ח"ח סי' נד אות ג) והרב שלמה גורן (תורת-המועדים עמ' 198). כן כתב גם הרצי"ה קוק (צוין לעיל הערה 4), ולמד זאת ממה שכתב הרמב"ם "חתן מחדרו וכלה מחופתה" בלי לחלק ביניהם, אך לענ"ד אין זו ראייה שכן הרמב"ם לא עסק שם בהגדרת תפקידי הלחימה אלא בעצם חיובם של הפטורים.

היושבים על הכלים נחשבים כ'לוחמים'¹⁹. ובכך מתיישב הדבר עם פסקו של הרמב"ם בכמה מקומות²⁰, שאסור לאשה לשאת נשק ושריון משום "כלי גבר".

לפיכך, אם יש בדברי הרמב"ם בספר המצוות כדי לסתור את דברי הרדב"ז, הרי זה רק כלפי תירוצו הראשון, שלפיו נשים אינן יוצאות כלל למלחמת מצוה, אף לא כיושבות על הכלים.

ג. השתתפות נשים במלחמה - לכתחילה או בדיעבד?

גם לתירוצו השני של הרדב"ז, שנשים מגוייסים לסיוע לוגיסטי במלחמת מצוה, אפשר לפרש שזה רק בדיעבד, כשאינן די גברים לעשות זאת²¹.

פירוש זה מקבל חיזוק ממלחמות ישראל המתוארות במקרא. מלחמת כיבוש הארץ מידי שבעת העממים מתוארת בהרחבה בחומש במדבר ובספר יהושע. היתה זו לכל הדעות מלחמת מצוה, ובכל זאת אין בכתובים כל רמז לכך שנשים השתתפו בה בפועל²². בכל מנייני הצבא שנערכו במדבר נמנו גברים בלבד²³. למלחמת מדין נצטוו ישראל "החלצו מאתכם

¹⁹ שהרי משום כך קבע דוד (שמו"א ל, כד): "כחלק היורד למלחמה וכחלק היושב על הכלים, יחדיו יחלוקו", דבר שנקבע גם להלכה (רמב"ם, הל' מלכים ד, ט). ואכן, התירוץ השני של הרדב"ז נתקבל על ידי כמה מהפוסקים בני זמננו, כגון: הרב עובדיה יוסף שכתב בשו"ת יחוה-דעת (ח"א סי' פד): "אף במלחמת מצוה אין הנשים נכנסות בכלי זין לשדה הקרב למלחמה ממש... אלא כוונת חז"ל שבמלחמת מצוה על הנשים להיות לעזר ולמשען לאנשי הצבא - לאפות ולבשל ולספק מים ומזון ומלבושים לאנשי המלחמה." ועי' עוד שו"ת אבני-נזר או"ח סי' תקט, שו"ת תשובה-שלמה ח"ב חו"מ סי' יח, שו"ת שבט-הלוי ח"ג סי' סה, 'משפט הצבא בישראל' עמ' ח. ראה גם בתולדות אדם על הספרי (דברים אות רכו), ותועפות ראם (סי' תלב).
²⁰ ראה: ספר המצוות ל"ת מ, הל' ע"ז יב, וספ-משנה שם (ובהל"ט), מורה-נבוכים ג, לז, ותשובת הרמב"ם המובאת בתחילת ספר מעשה רוקח (ונציה תק"ב, עמ' א). וממה נפשך, אם שייך שנשים תילחמנה ממש, הן אמורות להתחייב גם במלחמת הרשות, ואם הדבר אינו שייך, הן אמורות להיפטר גם ממלחמת מצוה.
²¹ [גם אם ההיתר הוא רק בדיעבד, מה נענה לאישה הטוענת כי היא רוצה להיות שותפה בתפקידים לוגיסטיים ותומכי לחימה ברמת ה'בדיעבד', ולשם כך עליה להתאמן לאחוז בנשק? - הערת עורך תחומין (י.ר.)]

²² אמנם לפי המדרש (במדבר רבה יא, ג) ביציאת ישראל ממצרים היו כולם אחוזי חרב, כולל טף ונשים, אך כבר ביאר זאת הר"ר עובדיה יוסף (יחוה-דעת ח"ה סי' נה), שהיה זה משום חשש נפשות, שהרי מצרים רודפים אחריהם. יציין שבפירוש סידור התפילה לרוקח (מהד' הרש"ר עמ' רכא) מובא להיפך מהמדרש: "ב' כתות נחלקו ישראל על ים סוף - אנשי המלחמה 'חמושים עלו', הטף והנשים עברו לפניהם".
²³ ציין זאת הרב אביגדר נבנצאל (תחומין ה עמ' 384) בהסתמכו על כך שמניינים אלו נעשו לקראת מלחמת מצוה, ומן הסתם נמנו כל הראויים להילחם. החתם-סופר (שו"ת או"ח סי' קפה) למד את פטורן של הנשים ממצות סוכה מכך "שמלחמות סיחון ועוג ושאר מלחמות ישבו בסוכות... וא"כ לא שייכי בנשים, דלאו בני כיבוש נינהו." מדובר במלחמות מצוה, ובכל זאת פשוט לו שנשים לא היו אמורות להשתתף בהן. מאידך גיסא, הרצ"פ פרנק (מקראי-קודש, פורים עמ' פא) מביא בשם הר"י עטלינגר, שנשים אינן יוצאות למלחמה רק משבאו בני ישראל לארץ, אבל בזמן כיבוש יהושע "יש לומר דגם נשים נתחייבו להשתתף". הנחה זו קשה מהכתובים לגבי בני גד ובני ראובן, כמובא בדברינו להלן.

אנשים לצבא" (במדבר לא, ג). רש"י הביא את מדרש חז"ל, ש'אנשים' מובנו צדיקים, וביאר בעל שפתי-חכמים שלולא דרשה זו היתה המילה 'אנשים' מיותרת, שהרי פשוט הוא שנשים אין דרכן לעשות מלחמה²⁴. חז"ל (במדבר רבה כב, ב) דרשו מהכפילות בפסוק ("אלף למטה אלף למטה") שעל כל אלף שגוייסו להילחם בפועל, גוייסו אלפיים נוספים לשמירה על הכלים ולתפילה, והרי כיון שגם אלה נכללים בציווי "החלצו מאתכם אנשים", מוכח שנשים לא השתתפו במלחמה זו אף לא כמסייעות²⁵.

הצעתם של בני גד ובני ראובן למשה היתה: "נשינו... יהיו שם בערי הגלעד, ועבדיך יעברו כל חלוץ צבא לפני ה' למלחמה" (במד' לב, כו-ז). הצעה זו הפכה לציווי בפי משה - "ואצו אתכם... חלוצים תעברו לפני אחיכם... רק נשיכם טפכם ומקניכם... ישבו בעריכם" (דברים ג, יז-יח), וכך מזכיר אותה גם יהושע: "זכור את הדבר אשר צוה אתכם משה... נשיכם טפכם ומקניכם ישבו בארץ... ואתם תעברו חמשים לפני אחיכם" (יהושע א, יג-יד). מכאן הביא הרלב"ג (שופטים כ, ט) ראיה שנשים פטורות אף ממלחמת מצוה: "שבמלחמת מצוה כולם יוצאים... מגיד שלא נשארו מהם [מבני גד ובני ראובן] כי אם נשיהם וטפם"²⁶.

²⁴ רש"י ציין כך גם על הפסוק "בחר לנו אנשים וצא הלחם בעמלק" (שמות יז, ט): "גבורים ויראי חטא", ואולי גם שם מאותה סיבה, שאין צורך להזכיר שיהושע לא נצטווה לבחור נשים. יצוין כי בפסוקים רבים העוסקים בענייני מלחמה נזכרים דווקא אנשים, כגון: יהושע ה, ד - "... הזכרים כל אנשי המלחמה"; שם ח, ג - "ויבחר יהושע שלשים אלף איש גבורי החיל"; וראה ירמיהו מא, טז ועוד. ובכלל, כל מקום שנזכר 'מחנה מלחמה' לדעת רלב"ג (בפירוש הארוך לשמות כט, מה) "לא ידבר על מחנה כל ישראל - אנשים נשים וטף - כי היוצאים למלחמה הם זכרים". הרי זה כדברי חז"ל שאין דרכה של אישה במלחמה, והדבר צוין ע"י המפרשים בהקשרים שונים, כגון: רד"ק שופטים כ, מז, ירמיה מא, י ותהילים סח, ג; ומצודת-דוד ירמיה מז, ד ונחום ג, ג.

²⁵ [ועדיין יתכן שבאותה מלחמה נדרש מספר מצומצם יחסית של לוחמים ותומכי לחימה. - הערת עורך תחומין (י.ש.)]. תשובת הכותב: הדבר מוכיח מכל מקום שגיוס הנשים הוא רק בשעת ההכרח ולא לכתחילה.

²⁶ וכפי שדייק הרב כתריאל פישל טכורש (התורה והמדינה ח"ב עמ' צה). הרב עובדיה יוסף (יביע-אומר ח"ח או"ח סי' נד) דחה ראיה זו, שכן ייתכן שלבני גד וראובן היו די גברים למלחמה, ושוב לא היה להם צורך לנשים למלחמה זו. אבל על כל פנים, הרי זו ראיה שהשתתפותן של נשים במלחמת מצוה אינה לכתחילה אלא בדיעבד בלבד - רק כשאין די גברים. ובלאו הכי יש לתמוה מהיכן יכול היה לדעת שלא יהיה צורך בסיוע הנשים לכל אורך שנות הכיבוש. הרב יהודה שביב (תחומין ד עמ' 89) טוען שנשות השבטים הללו לא השתתפו בכיבוש הארץ, כיון שהיו זקוקים להם בעבר הירדן כדי לטפל בטף. אבל הנחה זו קשה, שכן לצרכים אלו די באמהות, בעוד שרווקות ופנויות יכלו להצטרף למלחמה בעבר הירדן המערבי. הרב שמריהו אריאלי (משפט- המלחמה עמ' נב) דוחה את הראיה מפרשה זו לכל שאר מלחמות המצוה - לדעתנו דווקא ממצות כיבוש נפטרו הנשים כיון שהן לא קיבלו נחלה בארץ. אבל דבריו נכונים רק אם מלחמת שבעת העממים קשורה בכל למצות יישוב הארץ, דבר שכבר נידון לעיל (הע' 15). בכך יש לדחות גם את דברי הרב שמואל שטרן (בצומת-התורה-המדינה ח"ב עמ' 169) שדייק מהציון המשולש של נשות שבטים אלו בעבר הירדן המזרחי, שנשות שאר השבטים השתתפו במלחמה, משום יישוב א"י.

גם במלחמת ישראל ביבין ובסיסרא, אשר לה נדרשו כל שבטי ישראל (כמוזכר בשירת דבורה), אין כל אזכור לנשים שנלחמו בה²⁷, ואפילו דבורה, שהיתה מנהיגה ושופטת, לא השתתפה בה אלא נשארה בהר תבור²⁸. גם יעל נמנעה מלאחוז בחרב, כמובא במדרש²⁹.

מכל המקורות הללו מוכח שאף במלחמת מצוה נשים משתתפות רק בשעת ההכרח ולא לכתחילה. מתי אפוא יוצאת אפילו כלה מחופתה למלחמת מצוה? אין זה אלא כשאין די גברים למילוי השורות בחזית, שאז יש צורך בנשים למילוי התפקידים הלוגיסטיים. בכל מצב אחר השתתפות נשים בצבא, אף במלחמת מצוה, איננה דבר רצוי שיש לעודדו ולחתור לקיומו, אלא להפך.

וכאן אפשר לחזור ולהעלות את נושא הצניעות שהוזכר בראשית המאמר. אכן, גברים מגוייסים בעת מלחמה לקרב, ובעת שלום - לאימון ולתרגול, למרות בעיות של צניעות; אולם זוהי מצוה החלה עליהם לכתחילה, וגיוסם הוא מחוייב המציאות, ולכן חובה עליהם להתמודד עם בעיות הצניעות. אך כשמדובר בנשים, המצב שונה בתכלית: היות ששיתופן בצבא איננו רצוי מלכתחילה, אלא רק בשעת הצורך וכשאין די גברים - ממילא אין הצדקה להביא אותן ואת הסובבים אותן לידי נסיון³⁰.

יפים אפוא דבריו של הרב שאול ישראלי שנכתבו בשנת תשי"ב (התורה-והמדינה ח"ד עמ' רכו):

²⁷ ראה זו הובאה ע"י הרא"י וולדנברג בשו"ת ציץ-אליעזר ח"כ סי' לא ו, ובהלכות-מדינה ח"ב עמ' טט-עח. הרב שלמה מן ההר (תחומין ד עמ' 74) הוסיף לך, שבצבא גדעון לא היו נשים אפילו כמספקות אוכל ומים, והוכיח זאת מהפסוק בשופטים ז, ח - ומכאן שאין לגייס נשים אפילו לתפקידי לוגיסטיקה, אלא בלית ברירה. אמנם ראייתו האחרת (שם עמ' 75) מכך שהירא ורך הלבב חוזר ממערכות המלחמה, ולדעתו יש ללמוד מכאן קל וחומר לנשים, יש לדחותה שכן הירא ורך הלבב חוזר רק ממלחמת הרשות, ובה הרי לכל הדעות אין נשים משתתפות.

²⁸ כך הוא פשט הכתוב וכדברי אברבנאל (שופטים ד, ח-ט). לדעת הרא"י וולדנברג (הלכות-מדינה ח"ב עמ' ע-עא) גם אם ירדה דבורה עם הלוחמים, היה זה היתר מיוחד.

²⁹ מדרש משלי לא, יט; ילקוט-שמעוני שופטים רמז נו, ומשלי רמז תתקסד; תרגום לשופטים ה, כו; וכן הביא המפרש בסוגיה בניזיר.

³⁰ בכל מקרה שקיימת אפשרות שלא להיכנס לנסיון בחשש לחוסר צניעות, אנו מצויים שלא להביא עצמנו לידי נסיון. כך מוכח מהגמ' בבא בתרא נז, ב, שמי שיש לו דרך אחרת לעבור, והוא עובר דווקא באותו מקום שהנשים עומדות על הכביסה, נקרא רשע, גם אם הוא עוצם את עיניו (עיי"ש בפ"י הרשב"ם). אדם מצווה להיכנס למצב של חששות ואיסורים, רק כשהוא מחוייב בדבר. את זאת יש ללמוד מחובת הנחת תפילין, שאנו נמנעים מלקיימה לאורך כל היום כיון שתפילין צריכים גוף נקי; אבל כיון שאנו חייבים להניח תפילין כל יום, אנחנו עושים זאת למשך הזמן המינימלי שיכולים אנו לשמור על גוף נקי. נשים לעומת זאת, שאינן מחוייבות במצות תפילין, אסורות להכניס עצמן לחשש זה אף לזמן קצוב (עי' מגן-אברהם לח, ג, וערך-השולחן או"ח לח, ו).

דומה שבמקום לשלול את כל רעיון גיוס הנשים, ראוי היה להשתדל לכונן אותן לאפיק הראוי, ואז היה זה יכול להיות כלי מחזיק ברכה, שהרי יש צורך משווע לידיים שתטפלנה באמונה במעברות, בבתי הילדים, בתי חולים, בתי ספר וכיוצא בזאת. ומה טוב היה לו היו הבנות הדתיות הולכות למקומות אלה בכדי למלא את חובת גמילות החסד של הכנסת אורחים והקלת ההתערות של עולי הגלויות השונות שזכינו להם בדורנו³¹.

ד. גיוס של חתן

כמו הוצאת הכלה מחופתה, הנעשית רק בלית ברירה, כך גם באשר לחתן. נוסחה של המשנה "הכל יוצאין [למלחמת מצוה], אפילו חתן מחדרו" מלמד שזוהי רבותא, שרק אחרי שהכל כבר יצאו, וכשעדיין יש צורך בחתן - רק אז אף הוא מצטרף לשורת הלוחמים³².

בימינו לא מדובר בדרך כלל במצב חרום קצר מועד, שמחייב את גיוס כל העם, אלא מדובר בשגרה מתמשכת של עשרות שנים. כשם שניתן לדחות את גיוסם של עתודאים הלומדים לקראת תואר אוניברסיטאי, אין מניעה לדחות גיוסו של חתן, ולאפשר לו לקיים את האמור בפסוק: "כי יקח איש אשה חדשה לא יצא בצבא ולא יעבר עליו לכל דבר, נקי יהיה לביתו שנה אחת, ושִׁמַח את אשתו אשר לקח" (דברים כד,ה)³³.

אכן, לגבי מידת חובתו של החתן עצמו נחלקו הדעות - יש שאיפשרו לאישה למחול על זכותה, ויש שהוכיחו שהדבר אינו מסור לא בידה ולא בידו³⁴. אבל לנידוננו, אין לאחוז המקל משני קצותיו: אם תלמידי ישיבה רשאים לדחות את גיוסם, על אף שזו מלחמת מצוה, שכן אין בכך דחיפות - קל וחומר לחתן. בעל ספר היראים (מצ' רכח) למד ממצוה זו את חשיבותה של השנה הראשונה בחיי הנישואין: "למדנו שבשנה ראשונה שנושא אדם את אשתו, חייב לשמחה... בכל דברים שהוא יודע שיש לה שמחה. וראה כמה הקפידה תורה על מצות שמחה,

³¹ בח"ב עמ' צה כתב הרב ישראל: "מכל מקום יש למצוא צורה מתאימה שלא תפגום במושג הישראלי של 'כל כבודה בת מלך פנימה' - כדרך כל מיני תפקידים דומים שאשה ממלאת בח"י החברה האזרחית כהיום הזה."

³² כך משמע גם מדברי הגמרא בסוטה י,א, שהמלך אסא הוציא את כל יהודה "אין נקי", ופירשו שהוציא "אפילו חתן מחדרו" - משמע שהחתן הוא האחרון ליציאה למלחמה.

³³ יש להוציא מכלל דיון זה מקרים מיוחדים, כאשר הצבא כולו, או יחידה מסויימת בו, זקוקים לאדם מסויים, והדבר קורה דווקא בתוך שנת נישואיו הראשונה. הרי זה מעין דברי המשנה במכות ב,ז, לגבי יואב בן צרויה, שהיה שר צבא שישראל צריכים לו.

³⁴ לדעת הנצי"ב (העמק-דבר דברים כד,ה) היציאה לצבא היא רשות ביד החתן, ונחלקו עליו בעל תועפות-ראם על ספר יריאים ס' רכח; שו"ת ציץ-אליעזר ח"ט ס' מא אות ג; שו"ת קול-מבשר ח"ב ס' כח אות כה. לדידנו, שמדובר בגיוס לתקופה ממושכת, אין כל סיבה שחתן לא ידחה את מועד גיוסו לכעבור שנה מיום נישואיו, ובוודאי שלא יתנדב לעשות זאת בתוך השנה הראשונה.

שנפטר מלצאת בצבא! ...הלכך צריך אדם שיזהר בזמן הזה.

אמנם לפי החזון-איש (או"ח קיד,ג) הפטור של חתן הוא רק במלחמת הרשות, אבל במלחמת מצוה אין לחוזרים ממערכות המלחמה שום זכות. ראייתו היא מדברי המשנה שהבאנו בתחילת דברינו, שלמלחמת מצוה יוצא אף חתן מחדרו. לדבריו, בוודאי החידוש איננו למצב שבו צריך את התגבורת הזו כדי לנצח, שהרי "פשיטא דבשביל פיקוח נפש והצלת העם כולם חייבין", אלא החידוש הוא שמותר להוציא חתן מחדרו למלחמת מצוה, גם אם יש חיילים אחרים שאפשר לקחת במקומו.

אולם דברים אלה מתייחסים רק לשלטונות, שרשאים להוציא את החתן, ואילו לחתן עצמו נראה שאסור לצאת מיוזמתו ולבטל את מצות "נקי יהיה לביתו", אם אין צורך דווקא בו³⁵. וגם בעצם העניין, חידושה של המשנה הוא, שלמרות שאין דרכה של אישה לצאת למלחמה, ולמרות שעל החתן רובצות מצות עשה אחת ושתי מצוות לא תעשה (כדברי הגמרא בסוטה מד,א), בכל זאת בשביל פיקוח נפש והצלת העם כולם חייבים.

החזון-איש כורך את פטורו של החתן יחד עם פטורם של החוזרים האחרים ממערכות המלחמה (נוטע כרם ובונה בית), וסובר שבמלחמת מצוה אלה ש"אינם זזים ממקומם" (לשון הגמרא בסוטה מג,א) מאבדים את הפטור מן המלחמה. אולם לפי זה, מדוע ייחדה המשנה את חיובו של החתן ("יוצאין אפילו חתן מחדרו") משאר חוזרי המלחמה? אין זה אלא משום שיש שינוי ורבותא אצל חתן - שאר הפטורים יוצאים למלחמת המצוה בכל מקרה, מצד ביטול הפטור, ואילו החתן יוצא למלחמה מצד פיקוח נפש והצלת העם³⁶. נפקא מינה, שחתן יוצא רק כשצריך את כולם וגם אותו.

וכך כתב הרב שלמה גורן בספרו משיב-מלחמה (ח"ב עמ' תמט), שרק כשיש גיוס חרום מלא מותר לגייס את הנשואים בשנתם הראשונה, "אבל בזמנים רגילים, כאשר אין גיוס חרום כללי ואין צורך בכל הצבא, אין היתר בתנאים כאלו לגייס את החתנים בשנה הראשונה."

³⁵ בדעת החזון-איש לעניין זה הסתפק מחבר הספר שמחה-תמימה (עמ' עט), ספר המוקדש כולו לביורור מצות 'נקי'. ראה גם בספר באר-מרים ח"ב עמ' רלב-רלג (אות ג).

³⁶ ולא מצד עצם מצות המלחמה, שהרי כנגדה יש לו שני לאווין ועשה שלא לצאת בצבא. בדרך כלל מצות המלחמה אינה דוחה איסורים ומצוות - וכי לא נצטוינו בה במצות "והיה מחניך קדוש"? והלא בכך דן גם מאמרינו, ויש הסוברים שאיסור כלי גבר אינו נדחה אף במלחמת מצוה (כדעת בעל ציץ-אליעזר בהע' 30, וראה הקדמת הרצ"פ פרנק לספר משפט הצבא בישראל).

מלבד התייחסות זו כמעט ואין התייחסות לשאלת גיוסו של חתן לצבא³⁷. יתכן שהדבר נובע מהעובדה שגיוס של ימינו איננו לזמן כה ממושך כבתקופות קדומות, שכן בימינו חייל נשוי יכול לחזור לביתו כמעט מדי שבוע. אבל מדברי הרמב"ם בספר המצוות (מ"ע ריד) וספר החינוך (מצ' תקפא) משמע שמצות "נקי יהיה לביתו" תקפה אף לימים מועטים, ושמה לאשתו של החייל בוודאי אין מכך.

ה. סיכום

על מה שאמרו חז"ל במשנה, שלמלחמת מצוה יוצאת אף כלה מחופתה, נחלקו דעות הראשונים - יש שפירשו שאישה פטורה לחלוטין ממלחמת מצוה (רס"ג, אבן עזרא, חינוך, אברבנאל, רלב"ג, רדב"ז בתירוץ הראשון), ויש שפירשו שהיא חייבת במלחמת מצוה (רמב"ם, ובעקבותיו המנחת חינוך וסיעתו), אם כי לא בהשתתפות בקרב אלא בסיוע עורפי ולוגיסטי (כתירוץ השני של הרדב"ז, וסיעתו).

כך או כך, העלינו שגיוס נשים לצבא אינו רצוי לכתחילה, ונעשה רק בדיעבד, כאשר אין די גברים למלא את תפקידי המלחמה בחזית ובעורף. מציאות ימינו אינה מגיעה כלל לדרגה כזו, ורבים הם שאינם משתתפים בפועל במאמץ המלחמתי, בין בחזית ובין בעורף, ואין טעם להטיל חובה כזו על נשים בימינו.

משום כך, וכיון שהשירות בצה"ל כרוך בבעיות הלכתיות קשות בעיקר בתחום הצניעות, אין היתר לנשים להביא עצמן לידי ניסיון ולהכניס עצמן להתמודדות שהן אינן חייבות בה³⁸.

כמו כן, חתן חייב לשמח את אשתו בשנה הראשונה לנישואיהם, מצוה הנוהגת גם בימינו, ומחמת זאת עליו לדחות (במידת האפשרות) את גיוסו לצבא עד לסיימה של שנה זו. גם פטור זה, כפטורה של אישה, תלוי במידת הצורך, ובהתאם למצב השורר באותו זמן ובאותו מקום. כשמדובר בפיקוח נפש שדווקא החתן יכול לסייע בו - הכל חייבים להציל נפשות.

³⁷ עיקר דיונו של הרב גורן שם הוא לגבי איש צבא קבע במלחמת רשות. רק בסוף דבריו הוא מתייחס לגיוס לשירות חובה במצב של מלחמת מצוה. מסקנתו שם אינה חד-משמעית - הוא אוסר לחתן להתגייס מרצונו, למעט לגיוס חירום. הרב יצחק קופמן (הצבא-כהלכה עמ' כג-כו) מסתמך על דברי החזון-איש, שהשלטונות רשאים לגייס חתן למלחמת מצוה גם אם אין צורך דווקא בו; אך באשר להתגייסות מרצון הוא ממליץ לשאול שאלת חכם (עמ' כו).

³⁸ אכן, העלאת נימוק זה מותרת דיון ספציפי לגבי אופייה של כל בת, התפקיד שאותה היא עומדת למלא והסביבה שאליה תיפול. וכל זאת עוד בטרם הכנסנו לדיון את שאלת נשיאת הנשק, שאפשר שאסורה אף מדאורייתא.